

disturbing observation that the C of S activities appeared to have legitimized the notion of the pending war as a mere great power collision without moral implications (p. 382). One can agree with Hermansson's claim that the Anglo-Swedish ecclesiastical network was capable of political agency (p. 386). The relationship was put to test, and survived. The post-war road to its formalization was still rather tedious. The impact of earlier exchanges was downplayed in the last juncture in the 1950s. By contrast to the past, High Church milieaus, previously wary of the Anglo-Swedish dialogue, engaged in it and challenged its inner circle.

All in all, Hermansson demonstrates an impressive command of sources and good acquaintance with previous research. He expands our understanding of inter-denominational relationships. Sections on church-state cooperation on wartime propaganda are likely to attract those modern historians who do not usually pay much attention to church history. However, Hermansson's presentation is occasionally not so easy to follow. One can make his structural choices responsible for that. In some cases. For example when a sub-chapter title heralds a theoretical input out of the blue, on Koselleck's pair of expectation–experience (pp. 128–130). Koselleck inspired this section, yet instead of theorizing Hermansson rather develops the story with a slight touch of reference to historical semantics. One could also wonder whether this inspiration is appropriate. Hermansson fares better with his other constitutive approach of choice, Luhmann's theory of trust (pp. 133–135), however, these reflections would suit the introductory chapter better. It is a pity that such infelicities mar a generally good impression of the book.

Göteborgs universitet

PAVOL JAKUBEC

Gerald Steinacher, *Humanitarians at war: The Red Cross in the shadow of the Holocaust* (Oxford: Oxford University Press 2017). 330 s.

Att Sverige åtnjöt ett högt internationellt anseende efter andra världskriget hade till stor del att göra med dess humanitära insatser under krigets senare år, inte minst till förmån för Förintelsens offer. Inom detta område konkurrerade Sverige med Schweiz och den Internationella Rödakorskommittén (ICRC). Denna tävlan på det humanitära området utgör en viktig aspekt av den österrikiske historikern Gerald Steinachers bok *Humanitarians at war: The Red Cross in the shadow of the Holocaust*. Huvudtiteln är något missvisande. Boken tar förvisso sitt avstamp 1944 men tyngdpunkten vilar på

åren efter kriget. En tolkning skulle kunna vara att ICRC även då befann sig i konflikt, denna gång i relation till andra humanitära aktörer. På ett övergripande plan ställer boken frågan om 1900-talet och andra världskriget överhuvudtaget gav utrymme för den typ av humanitära ideologi som ICRC förkroppsligade. Enligt dess kristna värdegrund syftade organisationen till att göra krig mer humant genom att hjälpa alla i nöd, oavsett nationalitet. På pappret skulle den bestå av privatpersoner och sträva efter politisk neutralitet. I praktiken hämtades dess medlemmar från Schweiz politiska elit, personer som inte sällan satt i regeringen.

Andra världskriget innebar en svår utmaning för ICRC:s ideal och dess förmenta neutralitet. Organisationen kritiserades för att ha varit passivt i relation till Förintelsen, stått nära det nazistiska Tyskland, varit den schweiziska regeringens utrikespolitiska gren och för att ha hjälpt otal krigsförbrytare, däribland högt uppsatta nazister, att fly undan rättvisan. Som Steinacher visar låg det mycket i det mesta av denna kritik som formulerades från amerikanskt, sovjetiskt och judiskt håll. I krigets efterdyningar kämpade ICRC med ett akut trovärdighetsproblem och för en tid framstod det som att den skulle förlora sin särskilda status. Röster höjdes, bland annat från Sverige, för att ICRC skulle bli en organisation med internationella i stället för exklusivt schweiziska delegater. Under en period verkade det som att det svenska röda korset skulle ta över dess ledande ställning.

När det gällde att anpassa sig efter det nya politiska läge som uppstått då Tyskland var på väg att förlora kriget var Sverige snabbare på bollen eller – om man så vill – bättre på att vända kappan efter vinden. I ett läge då ICRC framstod som djupt komprometterat drog det svenska röda korset fördel av ett mer dynamiskt ledarskap i Folke Bernadotte. Mot honom stod den schweiziske historikern Carl Jacob Burckhardt (icke att förväxla med renässanshistorikern), en ledande figur inom ICRC under kriget och dess ordförande från 1944. Steinacher ger en negativ bild av Burckhardt som mest verkar ha varit intresserad av humanitärt arbete som en språngbräda för sin diplomatiska karriär. Liksom många andra i Schweiz politiska elit betraktade han Sovjetunionen som det främsta hotet mot Europa. Även om han var främmande för nazismen såg han den som ett välkommet bålverk mot det kommunistiska hotet i öst.

Genom sina kontakter med tyska affärsmän och judiska organisationer fick Burckhardt i juli 1942 information om planen att döda Europas judiska befolkning, information som han emellertid inte delade med sig av till sina kollegor i ICRC. Under hösten 1942 började denna information nå omvärlden och i oktober höll ICRC ett möte för att besluta om organisationen skulle göra ett uttalande om detta och andra angrepp på civila. En majoritet av medlemmarna ansåg att organisationen borde reagera men förslaget

skrinlades. Burckhardt föredrog tyst diplomati och den schweiziska presidenten, som också var medlem av ICRC, fruktade tyska reaktioner.

ICRC såg sig dock tvunget att göra något för krigets civila offer. 1943 och 1944 började organisationen skicka matpaket till koncentrationsläger. För dess kritiker var detta för lite och för sent men för många koncentrationslägerfångar kunde det innebära skillnaden mellan liv och död. ICRC åtog sig också att hjälpa de miljontals etniska tyskar som fördrevs från Östeuropa i krigets slutskede och som inte hade rätt till hjälp från de humanitära organisationer som grundades av de allierade. Detta lämnade en öppning för ICRC som började inspektera läger och utfärda egna resedokument. Kontrollen var i princip obefintlig och dokumenten enkla att förfalska. Tusentals kollaboratörer, fascister och SS-män, däribland Adolf Eichmann och Joseph Mengele, använde sig av dem för att fly Europa.

ICRC ådrog sig återigen klander, inte minst från Sovjetunionen. Dess kopplingar till den "fascistiska fienden" bekräftades när ledande figurer som Burckhardt vittnade för försvaret under rättegångarna i Nürnberg. Trots detta lyckades ICRC rida ut stormen. Detta hade att göra med det kalla kriget. USA bekymrade sig inte längre om att jaga krigsförbrytare och kritiken mot ICRC blev snabbt överspelad då allianserna ritades om. Inför röda korsets första internationella konferens som hölls i Stockholm 1948 mildrade Folke Bernadotte sin kritik av ICRC eftersom den spelade Sovjetunionen i händerna. När ICRC året därpå lyckades med bedriften att driva igenom den fjärde Genèvekonventionen var dess ställning återupprättad. Förtjänsten med Steinachers bok är att den på ett nyanserat vis analyserar och väger de politiska, principiella och personliga orsakerna till ICRC:s kriser. För svenskt vidkommande ger denna bok en välbehövlig internationell kontext till andra världskrigets humanitära insatser.

EHESS och Uppsala universitet

OLOF BORTZ

Eva Borgström & Hanna Markusson Winkvist (red.), *Den kvinnliga tvåsamhetens frirum: Kvinnor i kvinnorörelsen 1890–1960* (Stockholm: Apell förlag 2018). 368 s.

I inledningen till antologin *Den kvinnliga tvåsamhetens frirum: Kvinnor i kvinnorörelsen 1890–1960* står det att boken ska bidra till att ge nya perspektiv på de kvinnor som var aktiva inom den svenska rösträttsrörelsen vid sekelskiftet 1900. Det är dock inte främst kvinnornas politiska engagemang som behandlas i de empiriska kapitlen, utan deras vänskaps- och kärleksre-